

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ШАХРАЙСТВА В БАНКІВСЬКІЙ СФЕРІ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

DEFINITION OF THE CONCEPT OF FRAUD IN THE BANKING SPHERE ACCORDING TO THE CRIMINAL LEGISLATION OF UKRAINE

Мирко Г.С., аспірант відділу проблем кримінального права,
кримінології та судоустрою

Інститут держави і права імені В.М. Корецького Національної академії наук України

У статті із системи кримінальних правопорушень, пов'язаних із посяганням на майно та фінансові ресурси банківських установ, виокремлено найбільш типові шахрайські дії, які вчиняються як персоналом таких установ, так і сторонніми особами. На підставі проведеного дослідження сформульовано узагальнене поняття шахрайства в банківській сфері відповідно до кримінального законодавства України, а також перелік дій, які охоплюються. Такі дії переважно вчиняються шляхом використання підроблених документів – способом шахрайства в банківській сфері, тому в залежності від суб'єкта кримінального правопорушення кваліфікуються за ст. 358 КК або ст. 366 КК у сукупності із нормами, якими встановлена відповідальність згідно із ст.ст. 190, 191 цього Кодексу. Визначено, що з-поміж таких термінів, як «фінансове шахрайство», «шахрайство з фінансовими ресурсами», «банківське шахрайство», які вживаються у науковому середовищі та є похідними від кримінально-правового поняття шахрайства, останній термін найбільш повно й точно охоплює зміст протиправних дій із майном та грошовими коштами банку або їх клієнтів. Залежно від суб'єкта вчинення протиправного діяння, спрямованого на заволодіння майном банку, шахрайство класифікується на зовнішнє та внутрішнє. Доведено, що ст. 222 КК, якою передбачена відповідальність за зовнішнє шахрайство, не захищає майно банку від дій, які становлять внутрішнє шахрайство. Такі протиправні діяння кваліфікуються за загальною нормою (ст. 190 КК) як окреме кримінальне правопорушення, так і за сукупністю кримінальних правопорушень. Запропоновано внести відповідні зміни до ст. 222 КК з метою визначення цієї статті як спеціальної норми, якою кваліфікувалися б діяння, спрямовані на заволодіння майном або фінансовими ресурсами банківських установ незалежно від виду та способу шахрайства.

Ключові слова: шахрайство, фінансові ресурси, банківська сфера, спеціальна норма, суб'єкт шахрайства, предмет шахрайства.

The article on the system of criminal offenses related to encroachment on the property and financial resources of banking institutions singles out the most typical fraudulent actions committed both by the staff of such institutions and by third parties. On the basis of the conducted research, a generalized concept of fraud in the banking sphere was formulated in accordance with the criminal legislation of Ukraine, as well as a list of actions that are covered. Such actions are mainly committed by using forged documents – a method of fraud in the banking sector, therefore, depending on the subject of the criminal offense, they qualify under Art. 358 of the Criminal Code or Art. 366 of the Criminal Code in combination with the norms establishing responsibility in accordance with Art. 190, 191 of this Code. It was determined that among such terms as "financial fraud", "fraud with financial resources", "bank fraud", which are used in the scientific environment and are derived from the criminal law concept of fraud, the last term most fully and accurately covers the content illegal actions with the property and funds of the bank or their clients. Depending on the subject of the illegal act aimed at seizing the bank's property, fraud is classified into external and internal. It is proved that Art. 222 of the Criminal Code, which provides for liability for external fraud, does not protect the bank's property from actions that constitute internal fraud. Such illegal acts are classified according to the general rule (Article 190 of the Criminal Code) as a separate criminal offense and as a set of criminal offenses. It is proposed to make appropriate changes to Art. 222 of the Criminal Code in order to define this article as a special norm that would qualify actions aimed at seizing property or financial resources of banking institutions, regardless of the type and method of fraud.

Key words: fraud, financial resources, banking sphere, special norm, subject of fraud, subject of fraud.

Постановка проблеми. Питання щодо запобігання шахрайським діям у різних сферах життя суспільства, включаючи сферу банківської діяльності, завжди займають особливе місце у полі зору правоохоронних органів, оскільки такі дії призводять до негативних наслідків у вигляді завдання значної шкоди фізичним та юридичним особам.

З огляду на повномасштабну російську агресію проти України економічна система нашої держави перебуває у нестабільному стані, у зв'язку з чим особливо актуальним є повноцінне функціонування секторів економіки, які є прибутковими для бюджету, зокрема й банківської сфери. Попри зазначені обставини, даний сегмент бізнесу зазнає втрат від шахрайських дій незважаючи на те, що банки витрачають значні кошти на підтримку безпеки свого майна та фінансових ресурсів їх клієнтів, а також фінансовий моніторинг щодо проведених операцій. На жаль, протиправні посягання на майно фінансових установ, включаючи грошові кошти, негативно впливають на прибутковість у сфері банківської діяльності України. Зокрема, йдеться про різні види шахрайства при проведенні операцій з банківськими рахунками клієнтів, отримання кредитних коштів за підробленими документами, привласнення майна тощо, унаслідок чого гальмується розвиток прогресивних банківських технологій та дистанційних каналів продажу послуг фінансових установ. Крім того, втрати майна банків у значній мірі пов'язані із незаконними діями персоналу цих установ. Зростаюча кіль-

кість кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконними діями щодо майна банківських установ свідчить про недосконалість національного законодавства, насамперед кримінально-правової охорони фінансових ресурсів таких установ, що позначається не лише на добробуті населення, а й у цілому на економічній системі України.

На практиці найбільш ефективним способом відшкодування заподіяної шкоди реалізується за допомогою кримінально-правових заходів, що застосовується до осіб, які вчиняють протиправні дії, спрямовані на заволодіння майном банківських установ з огляду на загрозу бути притягнутими до кримінальної відповідальності. Водночас такі заходи можуть бути дієвим запобіжником від різноманітних шахрайських дій із фінансовими ресурсами банків.

У зв'язку із цим особливою актуальністю набуває питання щодо визначення узагальненого поняття шахрайства в банківській сфері з погляду на національне кримінальне законодавство, що слугуватиме підвищенню ефективності протидії різним видам незаконних дій у банківській сфері. Водночас удосконалення кримінально-правових заходів надасть можливість зберегти майно та грошові кошти фінансових установ й забезпечити прибутковість відповідних суб'єктів господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремим проблемним аспектам, пов'язаним із вчиненням злочинів у кредитно-фінансовій системі, приділяли увагу такі вітчизняні науковці у галузі кримінального права, як

О.М. Джужа, О.О. Дудоров, З.А. Загинеї-Заболотенко, О.В. Кришевич, П.Л. Фріса, В.В. Черней, С.С. Чернявський та інші. Визначенню поняття кримінальних правопорушень у сфері банківської діяльності присвячена наукова праця А.М. Клочко [1]. Предметом наукового пошуку С.С. Мельника були питання класифікації фінансового шахрайства в сфері банківської діяльності. Проблему кримінально-правової кваліфікації шахрайства та шахрайства з фінансовими ресурсами досліджували Ю.А. Дорохіна й А.О. Ляшко [2]. Водночас проведені за останні роки наукові дослідження вчених-юристів не охоплювали означену проблематику.

Метою статті є формулювання змісту узагальненого поняття шахрайства в банківській сфері з погляду на норми національного кримінального законодавства, а також визначення переліку дій, що охоплюються цим поняттям.

Виклад основного матеріалу. Шахрайство в банківській сфері, на нашу думку, слід розглядати як різновид кримінальних правопорушень у сфері банківської діяльності, що вчиняються на ринку надання фінансових послуг.

Найбільш точно, на думку А.М. Клочко, поняття злочинів у сфері банківської діяльності наведено у Методичних рекомендаціях Генеральної прокуратури України (нині – Офіс Генерального прокурора) щодо виявлення, розкриття та розслідування злочинів, що вчиняються з використанням банківських послуг та технологій. Під такими злочинами слід розуміти корисливі посягання на фінансові ресурси банків або інших кредитно-фінансових установ, вчинені з використанням певних кредитно-банківських операцій уповноваженими на їхнє здійснення суб'єктами підприємницької діяльності або іншими особами [3, с. 69].

Виходячи з аналізу норм кримінального законодавства України, найбільш типові кримінальні правопорушення, пов'язані із посяганням на майно та фінансові ресурси банківських установ, до яких належать також кошти їх клієнтів, залежно від суб'єкта вчинення таких діянь, можна об'єднати у наступні групи, при цьому даний перелік злочинних дій не є вичерпним:

1. Кримінальні правопорушення, що вчинюються службовими особами та іншим персоналом банку: шахрайство (ст. 190 КК); привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК); легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом (ст. 209 КК); шахрайство з фінансовими ресурсами (ст. 222 КК); розголошення комерційної, банківської таємниці (ст. 232 КК); службове підроблення (ст. 366 КК); прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК); підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів (ст. 358 КК).

2. Кримінальні правопорушення, які вчиняються сторонніми (іншими) особами та не належать до персоналу банківських установ: шахрайство (ст. 190 КК); заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою (ст. 192 КК); незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення (ст. 200 КК); шахрайство з фінансовими ресурсами (ст. 222 КК України); службове підроблення (ст. 366 КК); підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів (ст. 358 КК).

3. Кримінальні правопорушення, що вчиняються злочинними організаціями та/або організованими групами, до складу яких входять як працівники (персонал) банку, так і інші особи. Такі протиправні дії можуть бути кваліфіковані за різними статтями КК в залежності від об'єкта посягання, а заволодіння майном чи фінансовими ресур-

сами банківських установ у складі організованої групи є кваліфікуючими ознаками частин 5 ст.ст. 190, 191 КК.

Щодо виокремлення із наведених кримінальних правопорушень шахрайства у банківській сфері, спрямованих на заволодіння майном та грошовими коштами банків, то варто дослідити позицію науковців з цього приводу.

У наукових джерелах під банківським шахрайством розуміється сукупність злочинних дій та маніпуляцій з метою заволодіння коштами комерційного банку або його клієнтів. Специфікою банківського шахрайства є те, що дії зловмисників можуть бути спрямовані як на саму фінансову установу, так і на його клієнтів або ж партнерів. Банківське шахрайство – це не ситуативний акт, а ретельно спланована та організована діяльність з чіткою метою отримати матеріальну вигоду [4, с. 104]. На наш погляд, таке визначення незаконних дій щодо заволодіння майном банків є невдалим, оскільки не розкриває переліку та змісту таких дій. Аналізуючи існуючі підходи до розуміння поняття шахрайства в банківській сфері доцільно сформулювати власне його визначення.

Поряд із поняттям «банківське шахрайство», законодавцем у КК (ст. 222) вживається термін «шахрайство з фінансовими ресурсами», а у науковому середовищі – «фінансове шахрайство».

Зокрема, фінансове шахрайство Г.М. Чернишов розглядає з точки зору кримінології, що являє собою злочинну діяльність та виражається у системі кримінально-караних та легальних дій, які вчиняються шляхом обману або зловживання довірою в процесі формування, розподілу та використання грошових фондів з метою здобуття матеріальної вигоди [5, с. 233]. Подібну позицію з цього питання висловлює С.С. Чернявський, який вказує, що фінансове шахрайство – це комплекс взаємопов'язаних, спільних за криміналістичними ознаками технологій корисливих посягань на фінансові ресурси держави, суб'єктів господарювання та громадян, учинених шляхом обману й зловживання службовим становищем [6, с. 56].

У проєкті нового Кримінального кодексу України (станом на 25.02.2024) законодавцем запропоновано у статтях 6.3.19.–6.3.21. використовувати термін «кредитне шахрайство» як неповернення повністю або частково кредиту, одержаного внаслідок подання нею завідомо неправдивої інформації банку чи іншій фінансовій установі, що спричинило різного розміру майнову шкоду кредиторю [7]. На наше переконання, така термінологія є невдалою, оскільки стосується лише кредитних коштів банку та не охоплюються власні фінансові ресурси цієї установи.

На думку В.М. Нікітенка, аналіз змісту понять «шахрайство з фінансовими ресурсами», «фінансове шахрайство» та «банківське шахрайство», дають підстави для висновку, що ці поняття є похідними від закріпленого у диспозиції ч. 1 ст. 190 КК терміну «шахрайство», оскільки діяння, які ними охоплюються, по суті є однаковими та спрямовані на заволодіння грошовими коштами, тобто чужим майном, що в кримінально-правовій науці визначається як об'єкт кримінального правопорушення проти власності [8, с. 80]. Ми погоджуємося із позицією цього науковця в частині тотожності вказаних понять та закріплення на законодавчому рівні лише одного терміну, а саме «банківське шахрайство» який максимально повно й точно охоплював зміст протиправних дій із грошовими коштами банку або їх клієнтів (контрагентів).

Загальне кримінально-правове поняття «шахрайство» закріплено у диспозиції ст. 190 КК та визначається як заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою.

Системний аналіз положень цієї статті дозволяє стверджувати, що головними критеріями, які визначають та підвищують суспільну небезпеку шахрайства є розмір завданої майнової шкоди, наявність співучасті й її вид, а також спосіб вчинення шахрайства.

Особливістю предмету шахрайства є те, що ним може бути як чуже майно, так і право на таке майно. Право на майно може бути закріплене у різних документах, наприклад цінних паперах, довіреностях на право розпорядження майном, боргових зобов'язаннях, заповітах тощо.

В юридичній літературі відмічається, що предметом шахрайства є приватне, комунальне, державне майно, що характеризується сукупністю певних ознак, а саме: 1) юридична – право на майно належить певному власнику на законній підставі, для суб'єкта злочину воно є чужим; 2) економічна – майно має певну вартість, що вимірюється вкладеною в нього працею людини; 3) фізична – майно (предмети матеріального світу), яке можна вилучити, привласнити, спожити, пошкодити, знищити тощо [9, с. 543].

У спеціальній літературі зазначається, об'єктивна сторона шахрайства (ст. 190 КК) виражається у заволодінні чужим майном або придбанні права на майно шляхом обману або зловживання довірою. Обман – повідомлення неправдивих відомостей (дія) або замовчування відомостей, які мають бути повідомлені (бездіяльність), з метою заволодіння чужим майном або придбання права на майно. Він може виражатися в усній, письмовій формі, у використанні підроблених документів тощо. У випадках коли для обману винний підробляє або використовує підроблений документ, потрібна кваліфікація за сукупністю статей 190 та 358 КК. Зловживання довірою – це вид обману, що полягає у використанні винним довірливих відносин з потерпілим, заснованих на родинних, службових відносинах, знайомстві, інших цивільно-правових відносинах. Наприклад, винний входить у довіру до потерпілого і обіцяє йому допомогти купити машину, для чого потерпілий передає гроші, які винний привласнює. Особливості шахрайства полягають у тому, що потерпілий, будучи введеним в оману, зовні добровільно передає винному майно або право на майно, вважаючи, що це є правомірним, необхідним або вигідним для нього, що він зобов'язаний це зробити. Тому обман або зловживання довірою за часом передусь передачі майна або права на майно і викликає у потерпілого усвідомлення правомірності такої передачі. Наприклад, винний за фальшивим документом отримує грошовий переказ. Таким чином, обман чи зловживання довірою виступають як спосіб зовні законного, за згодою потерпілого отримання майна або придбання права на майно [9, с. 216].

Водночас законодавцем у диспозиції ч. 1 ст. 222 КК визначається шахрайство з фінансовими ресурсами як отримання кредитних коштів, що надаються банком або фінансовою установою-кредитором, шляхом внесення завідомо недостовірної інформації у відповідних документах. Вчинення таких дій, за умови відсутності ознак складу кримінального правопорушення проти власності, кваліфікується за цією статтею цього Кодексу. Отже, предметом шахрайських дій у сфері бізнесу, зокрема банківської діяльності, як правило, є кредитні ресурси (грошові кошти), що становлять основну частину майна відповідної установи.

В.М. Нікітенко вказує, що залежно від суб'єкта вчинення протиправного діяння, спрямованого на заволодіння фінансовими ресурсами банків із використанням підроблених документів, тобто їх клієнтами або персоналом (керівництвом), шахрайство класифікується на зовнішнє та внутрішнє. Зовнішнє шахрайство – це протиправні дії, що вчиняються третіми особами або контрагентами, а внутрішнє – скоюються безпосередньо працівниками які працюють на даному підприємстві [8, с. 77].

У контексті даного питання варто вказати, що найчастіше в банках вчиняється внутрішнє шахрайство, що в свою чергу приводить до таких негативних наслідків, як втрата репутації, клієнтів та завдання збитків такій установі. У банківських установах існують різноманітні види шахрайських дій, спрямованих на заволодіння їх майном, зокрема фінансовими ресурсами, за які передбачена кри-

мінальна відповідальність. Такими типовими діями як з боку персоналу (керівники, службові й посадові особи), так і клієнтів (контрагентів) банків є підробка документів та їх використання; змова з клієнтами або з постачальниками; розтрата чи розкрадання з боку найманих працівників, зловживання владою або службовим становищем.

З приводу правової оцінки шахрайських дій, у тому числі в банківській сфері, судова практика, що викладена у п. 19 постанови Пленумі Верховного Суду України від 06.11.2009 № 10 «Про судову практику у справах про злочини проти власності» (далі – постанова Пленуму) зазначає, якщо обман чи зловживання довірою при шахрайстві полягають у вчиненні іншого злочину, дії винної особи належить кваліфікувати за відповідною частиною ст. 190 КК і статтею, що передбачає відповідальність за цей злочин. Зокрема, самовільне присвоєння владних повноважень або звання службової особи, викрадення, привласнення, пошкодження та підроблення документів, штампів і печаток з метою подальшого їх використання при шахрайстві, використання при шахрайстві завідомо підробленого документа, а також зловживання владою чи службовим становищем потребують додаткової кваліфікації відповідно за ст.ст. 353, 357, 358 та 364 КК [10].

Протиправні діяння, пов'язані із шахрайськими діями та спрямовані на заволодіння майном та/або фінансовими ресурсами, також можуть бути кваліфіковані за ст. 191 КК незалежно від форми та способу вчинення цього злочину.

В юридичній літературі зазначено, що з об'єктивної сторони ст. 191 КК передбачає три різних форми вчинення злочину: привласнення, розтрата чужого майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем. Їх загальною ознакою є особливе відношення винного до майна, яким він заволодіває. Особа в цих випадках не є сторонньою для майна: воно їй ввірене, перебуває в її віданні, або особа внаслідок службового становища має певні повноваження щодо цього майна. Юридичною підставою для такого відношення винного до майна є цивільно-правові відносини, договірні відносини, спеціальне доручення, службові повноваження. Іншими словами, суб'єкт злочину здійснює повноваження щодо майна на законній підставі: наділений правомочністю по розпорядженню, управлінню, доставці, зберіганню майна тощо [9, с. 218].

У п. 23 постанови Пленуму наведено, що ст. 191 КК передбачає, що три форми вчинення злочину – привласнення, розтрата або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем. характеризуються умисним протиправним і безоплатним оборненням чужого майна на свою користь чи на користь іншої особи. Предметом привласнення та розтрата є лише те чуже майно, яке було ввірене винній особі чи перебувало в її законному віданні, тобто таке майно, що знаходилося в неї на законних підставах і стосовно якого вона здійснювала повноваження щодо розпорядження, управління, доставки використання або зберігання тощо. При привласненні ці повноваження використовуються для оборнення винною особою майна на свою користь, а при розтраті – на користь інших осіб, зокрема це може бути відчуження майна іншим особам для споживання, як подарунок чи товар, в обмін на інше майно тощо. Заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовим становищем полягає в незаконному оборненні чужого майна на свою користь або на користь інших осіб з використанням службовою особою свого службового становища всупереч інтересам служби. Суб'єктом привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем (ч. 2 ст. 191 КК) може бути лише службова особа. Вирішуючи питання, чи є та або інша особа службовою, належить керуватися правилами, викладеними в пунктах 1, 2 примітки до статті 364 КК [10].

Нами вище вказувалося, що підроблення документів або їх використання у банківській сфері є одним із спосо-

бів незаконного заволодіння майном (фінансовими ресурсами) банківських установ. Такі дії залежно від суб'єкта кримінального правопорушення – загальний чи спеціальний кваліфікуються за ст. 358 КК або ст. 366 КК у сукупності із нормами, якими встановлена відповідальність згідно із ст.ст. 190, 191 цього Кодексу.

Виокремлюючи із сукупності кримінальних правопорушень, які вчиняються в банківській сфері, найбільш типові протиправні дії, спрямовані на заволодіння майном чи грошовими коштами банку, залежно від виду шахрайства й суб'єкту таких дій, кваліфікуються самостійно або у сукупності за ст.ст. 190, 191, 222, 358, 366 КК.

Саме визначення сукупності кримінальних правопорушень, що охоплюються шахрайством у банківській сфері, дозволяє сформулювати узагальнене поняття шахрайства у цій сфері.

Отже, зміст узагальненого поняття «шахрайство в банківській сфері» визначається як сукупність умисних кримінальних правопорушень, метою яких є заволодіння майном або фінансовими ресурсами банківських установ, що вчиняються персоналом або службовими особами, а так само сторонніми (третіми) особами, що не належать до працівників банку. Перелік незаконних дій, що охоплю-

ється наведеним поняттям, може включати: заволодіння майном, включаючи фінансові ресурси, банківських установ різними способами, зокрема шляхом використання підроблених документів; виставлення рахунків за невиконані роботи або непоставлені товари; змова клієнтів та персоналу банку при отриманні кредиту та завідомо його неповернення; незаконне списання майна; штучне завищення вартості банківських послуг тощо.

Висновки. Визначив узагальнене поняття шахрайства в банківській сфері, спрямованого на заволодіння майна та фінансовими ресурсами банку, можна дійти висновку, що потребує підвищення ефективності протидії цим негативним явищам шляхом внесення відповідних змін до кримінального законодавства України. Пропонуємо удосконалити національне кримінальне законодавство шляхом зміна назви ст. 222 КК на «Шахрайство в банківській сфері», а також об'єднати в межах цієї статті норми, якими передбачити відповідальність як за зовнішню, так і за внутрішню шахрайство, вчиненого різними способами, з урахуванням загального та спеціального суб'єкта кримінального правопорушення. Тим самим, протиправні діяння, повзанні із шахрайськими діями в банківській сфері будуть кваліфіковані за спеціальною нормою (ст. 222 КК).

ЛІТЕРАТУРА

1. Ключко А.М. Теоретико-прикладні засади протидії злочинам у сфері банківської діяльності України: дис.... д-ра юрид. наук. Київ, 2020. 538 с.
2. Дорохіна Ю.А., Іляшко А.О. Окремі проблеми розмежування шахрайства та шахрайства з фінансовими ресурсами. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. Том 30 (69), № 3. 2019. С. 91-94.
3. Ключко А. М. Злочини у сфері банківської діяльності. *Правовий вісник Української академії банківської справи*. 2014. № 1 (10). С. 68-71.
4. Родченко С.С., Живко З.Б. Фінансове шахрайство у банківській сфері: сутність, види та сучасний стан. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. Вип. 31. 2020. С. 103-108.
5. Чернишов Г.М. До питання про визначення фінансового шахрайства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. Вип. 26. 2014. С. 230-234.
6. Чернявський С.С. Фінансове шахрайство: методологічні засади розслідування: монографія. К.: Хай-ТекПрес, 2010. 624 с.
7. Текст проекту нового Кримінального кодексу України (станом на 25.02.2024). <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2024/02/26/kontrolnyj-tekst-proyektu-kk-25-02-2024.pdf>
8. Нікітенко В.М. Протидія шахрайству у банківській сфері. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. Серія: Юридичні науки*. 120(1), 76-85
9. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін.; за заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Київ: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. 1196 с.
10. Про судову практику у справах про злочини проти власності: постанова Верховного Суду України від 06.11.2009 р. № 10. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010700-09#Text>